

شورای سیاست گذاری حوزه های علمیه خاوران

مرکز مدیریت حوزه های علمیه خاوران

معاونت پژوهش

شهرستان میبد

موضوع تحقیق:

آثار عدم تفکر از منظر آیات و روایات

استاد راهنما:

حجت الاسلام والمسلمین دکتر محمد مهدی خواجه پور

استاد مشاور:

حجت الاسلام والمسلمین دکتر سید احمد میر خلیلی

پژوهشگر:

بتول دهقانی

زمستان ۱۳۹۳

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم به:

معلم بزرگ انقلاب، فیلسوف سترگ

عالمی وارسته و متفکر

استاد بزرگوار، شهید آیت الله مرتضی مطهری (رحمة الله)

تقدیر از:

تقدیر و تشکر از مادر، پدر و همسر گرامی که با صبر خود من را در سرانجام رساندن این مجموعه یاری رساندند و همچنین از اساتید گرانقدر و معاون پژوهش که با بزرگواری خود، مرا راهنمایی نموده و در هر چه بهتر شدن این مجموعه نهایت همکاری را نمودند.

چکیده

تفکر به معنی اندیشیدن و تدبیر در امری است؛ و آن حاصل عقل است. بنابراین عدم تفکر هم، حاصل جهل می‌شود و جهل به معنی ندانستن، گاه در مقابل علم به کار می‌رود و گاهی در مقابل عقل. اما مراد از جهل در این مجموعه، و غالب آنچه در آیات و روایات آمده، جهل در مقابل عقل می‌باشد.

همه انسانها به طور معمول از قوه عاقله برخوردار هستند اما عده ای، یا از آن بهره نمی‌گیرند و یا درست و در جای خود بکار نمی‌برند. در قرآن برای این دسته از افراد، عبارت «لا یعقلون» بکار برده می‌شود. و این عدم تفکر صحیح آنها، پیامدهای فردی و اجتماعی رابه دنبال خواهد داشت که مجموعه حاضر به برخی از آنها پرداخته است.

از آنجا که قوه عقل و شهوت، دو قطب مخالف هم هستند، بعضی از افراد به خاطر کنار گذاشتن قوه عقل و تفکر، به پیروی از هوای نفس پرداخته و دچار جهل، غفلت و تکبر می‌شوند، یعنی به جهت عدم اندیشه و فهم صحیح، بر قلب و چشم و گوش این افراد مهر زده می‌شود و دیگر یارای یافتن راه حق نیستند مگر به عنایت الهی.

آنها یکتایی خدا، معاد و رسالت نبی و کتاب برحقش را انکار کرده و به دنیا و ظواهر فریبنده‌ی آن روی آورده اند. سپس با پیروی از فرامین شیطان، از سعادت دور شده و به مرتبه حیوانیت و پایین تر از آن تنزل نموده و موجبات راهی شدن به سوی دوزخ را برای خود رقم زده اند.

این دسته از افراد گروهی اند که با اندیشه سرو کاری ندارند. آنها به جای عبرت گرفتن از پیشینیان، به پیروی از عقاید خرافی نیاکان خود، بنای کار خود را بت پرستی، دین گریزی، بدعت در دین، استهزای نماز گزاران و شعائر دینی و همچنین هنجار شکنی در جامعه قرار داده اند. در نتیجه مورد سرزنش خدا و انبیای الهی قرار گرفته و در درون دچار اختلاف و تفرقه شده و موجبات هلاکت و نابودی آنها فراهم می‌شود.

قرآن کریم هم؛ کافران، بت پرستان، اهل کتاب و ... را در شمار فاقدان تفکر صحیح قرار می‌دهد.

نیست: «صُمُّ بُكُمْ عُمَىٰ فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ»؛ آنها کران، گنگها و کورانند لذا (از راه خطا) باز نمی‌گردند، و در جایی دیگر می‌فرماید: «... صُمُّ بُكُمْ عُمَىٰ فَهُمْ لَا يَعْقِلُونَ»؛ ...این کافران، در واقع) کر و لال و نابینا هستند از این رو چیزی نمی‌فهمند!»، یعنی چون تعقل ندارد، هم کور است و کم گنگ و هم کر است. بنابراین چنین شخصی چون تعقل و عقلانیت ندارد و تابع عقل نمی‌شود، دچار غفلت شده، بهشت را زیر پا گذاشته و جهنمی می‌شود. البته ورود به جهنم، تنها اثر عدم تفکر نیست بلکه آثار فردی- اجتماعی دیگری هم دارد از جمله: انحطاط، پیروی از شیطان، دنیاطلبی، هنجارشکنی، اختلاف و تفرقه و...

آثار تفکر را از جنبه های مختلفی می‌توان تقسیم نمود؛ مثلاً دنیوی- اخروی، فردی- اجتماعی و... در این مجموعه از نظر فردی- اجتماعی تقسیم بندی صورت گرفته است. البته برخی از آثار، هم جنبه فردی داشته، هم جنبه اجتماعی که در این صورت در قالب جنبه ای که غالب بوده گنجانده شده است. ضمناً دیگر پژوهشگران اگر مایل باشند می‌توانند آثار را از جنبه های دیگری بررسی کنند.

با الهام از آیات الهی، می‌توان مصادیقی برای عدم تفکر آورد، مانند کافران، بت پرستان، اعراض کنندگان از حق، افتراء زندگان به خدا، اهل کتاب و...، این گروه به خاطر اهداف مغرضانه خود، یا به علت ندانستن اهمیت تفکر و ناآگاهی از پیامد های شوم ترک تفکر، به گمراهی کشیده شده اند. مطالعه سرنوشت آنها، می‌تواند درس عبرتی باشد تا دیگر راه آنها پیموده نشود.

۱. سوره بقره(۲)، آیه ۱۸.

۲. سوره بقره(۲)، آیه ۱۷۱.

فهرست منابع

*قرآن کریم، ترجمه آیه الله ناصر، مکارم شیرازی.

*نهج البلاغه، ترجمه محمد، دشتی.

الف: کتاب‌های فارسی:

۱. بروجردی، سیدمحمدابراهیم، تفسیر جامع، تهران، صدر، ۱۳۶۶.
۲. تحریری، محمدباقر، عروج عقل، چاپ اول، تهران، علمی و فرهنگی، ۱۳۹۰.
۳. ثقفی تهرانی، محمد، تفسیر روان جاوید، ج ۵، تهران، برهان، ۱۳۹۸ق.
۴. جعفری، یعقوب، تفسیر کوثر، ج ۳، قم، بصیرت، چاپ اول، ۱۳۷۰.
۵. جوادی آملی، عبد الله، ادب فنای مقربان (شرح زیارت جامعه کبیره)، ج ۲، قم، إسرائ، ۱۳۸۱.
۶. حسینی شاه عبد العظیمی، حسین بن احمد، تفسیر اثنی عشری، تهران، میقات، ۱۳۶۳.
۷. حسینی همدانی، سیدمحمدحسین، تفسیر انوار درخشان، تهران، کتابفروشی لطفی، ۱۴۰۴ق.
۸. حکیمی، محمدرضا، ترجمه الحیاء، ج ۱، احمد آرام، قم، دلیل ما، ۱۳۸۳.
۹. خاقانی شروانی افضل الدین بدیل بن علی، (حسان العجم)، قصاید و غزلیات خاقانی، تصحیح عزیز الله علیزاده، تهران، فردوس، ۱۳۹۰.
۱۰. خمینی، روح الله، شرح چهل حدیث (اربعین حدیث)، چاپ ۳۰، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (رحمة الله)، ۱۳۸۳.
۱۱. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، چاپ دوم، تهران، روزنه، ۱۳۷۳.
۱۲. رازی، فخر الدین، تفسیر کبیر، چاپ چهارم، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۲۲ق.
۱۳. زارع میرک آباد، علی محمد، انسان و نشانه‌های انسانیت در قرآن، چاپ اول، تهران، نگارستان کتاب، ۱۳۸۸.
۱۴. سبزواری، ملاهادی، شرح منظومه، تهران، افست، ۱۳۸۸ق.
۱۵. شاکرین، حمیدرضا، پرسش‌ها و پاسخ‌های دانشجویی، چ سوم، قم، معارف، ۱۳۸۵.

۱۶. شریعتمداری، علی، روان‌شناسی تربیتی، اصفهان، مشعل، ۱۳۴۲.
۱۷. طباطبایی، سیدمحمدحسین، ترجمه تفسیر المیزان، ترجمه سید محمدباقر موسوی همدانی، قم، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۶۴.
۱۸. عاملی(مؤثق)، ابراهیم، تفسیر عاملی، تصحیح علی اکبر غفاری، تهران، صدوق، ۱۳۵۹.
۱۹. قرائتی، محسن، تفسیر نور، تهران، مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن، ۱۳۸۳.
۲۰. قرشی، سید علی اکبر، قاموس قرآن، ج ۲، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۵۲.
۲۱. لاهیجی، محمد بن علی، تفسیر شریف لاهیجی، ج ۳، تهران، دفتر نشر داد، ۱۳۷۳.
۲۲. مترجمان، ترجمه مجمع البیان فی تفسیر القرآن، تهران، فراهانی، ۱۳۶۰.
۲۳. مترجمان، تفسیر هدایت، مشهد، بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی، ۱۳۷۷.
۲۴. محمدی ری شهری، محمد، خردگرایی در قرآن و حدیث، ترجمه مهدی مهریزی، چاپ اول، قم، دارالحديث، ۱۳۷۸.
۲۵. -----، میزان الحکمه، ترجمه حمیدرضا شیخی، چاپ نهم، قم، دارالحديث، ۱۳۸۵.
۲۶. مراغی، احمد مصطفی، تفسیر المراغی، بیروت، داراحیاء التراث العربی، بی‌تا.
۲۷. مصباح یزدی، محمد تقی، آیین پرواز (۱)، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، ۱۳۸۶.
۲۸. مصطفوی، حسن، التحقیق فی کلمات القرآن، تهران، کتاب، ۱۳۶۰.
۲۹. -----، تفسیر روشن، تهران، کتاب، ۱۳۸۰.
۳۰. مطهری، مرتضی، انسان و ایمان، چاپ دوم، تهران، صدرا، ۱۳۵۷.
۳۱. -----، حق و باطل، تهران، صدرا، ۱۳۷۲.
۳۲. مظاهری، حسین، اخلاق در خانه (۲)، قم، اخلاق، ۱۳۷۳.
۳۳. مکارم شیرازی، ناصر و دیگران، تفسیر نمونه، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۴.

ب: کتاب‌های عربی:

۳۴. تمیمی آمدی، عبدالواحد محمد، غرر الحکم و دررالکلم، تصحیح سید جلال الدین محدث، چاپ دوم، تهران، جامعه طهران، ۱۳۶۰.

۳۵. ----- ترجمه غرر الحکم و دررالکلم، ترجمه حسین شیخ الاسلامی تویسرکانی، ج ۲، قم، انصاریان، ۱۳۷۸.
۳۶. حرانی، حسن بن علی، تحف العقول، ترجمه محمد باقر کمره ای، چاپ دوم، قم، مؤسسه انتشارات اسلامی، ۱۳۶۳.
۳۷. حرعاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، چاپ اول، قم، مؤسسه آل البيت، ۱۴۰۹ق.
۳۸. راغب اصفهانی، ابوالقاسم حسین بن محمد، مفردات الفاظ قرآن، بیروت: دارالقلم، ۱۳۸۳.
۳۹. طبرسی، ابی علی الفضل بن حسن، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، ترجمه سید هاشم رسولی محلاتی، سید فضل الله یزدی طباطبایی، چاپ دوم، بیروت، دارالمعرفه، ۱۴۰۸ق.
۴۰. عروسی حویزی، عبد علی بن جمعه، تفسیر نور الثقلین، قم، اسماعیلیان، ۱۴۱۵ق.
۴۱. فیض الاسلام، سیدعلی نقی، شرح شیخ محمد عبده، مصر، التجاریه الکبری، بی تا.
۴۲. قمی (شیخ صدوق)، ابی جعفر محمد بن علی بن حسین بن بابویه، معانی الاخبار، تصحیح علی اکبر غفاری، قم، مؤسسه نشر اسلامی، ۱۳۶۱.
۴۳. قمی، عباس، سفینه البحار، چاپ دوم، قم، سپهر، ۱۴۲۹ق.
۴۴. کاشانی، ملا فتح الله، تفسیر منهج الصادقین فی إلزام المخالفین، ج ۹، تهران، کتابفروشی محمد حسن علمی، ۱۳۳۶.
۴۵. کراجکی طرابلسی، محمد بن علی بن عثمان، کنزالفوائد، گردآورنده عبدالله نعمه، چاپ اول، قم، دارالذخایر، بی تا.
۴۶. کلینی رازی، ابی جعفر محمد بن یعقوب بن اسحاق، الکافی، چاپ دوم، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۸۸ق.
۴۷. گیلانی، عبد الرزاق، مصباح الشریعه و مفتاح الحقیقه (منسوب إلى الإمام الصادق(علیه السلام))، چاپ دوم، بی جا: مکتبه الصدوق، ۱۳۶۶.
۴۸. مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، چاپ اول، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۴۲۷ق.
۴۹. مصری (ابن منظور)، ابی الفضل جمال الدین محمد بن مکرم، لسان العرب، چاپ اول، بیروت، دارصادر، بی تا.

۵۰. معلوف، لويس، المنجد(عربی - فارسی)، ترجمه محمد بندرریگی، چاپ ششم، تهران، ایران، ۱۳۷۵.

۵۱. نوری، میرزاحسین، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، چاپ اول، قم، مؤسسه آل البيت، ۱۴۰۷ق.

ج: مقالات:

۵۲. ریاحی، مریم، بررسی اهمیت قصه ها و ضرب المثل ها در قرآن، ۱۳۸۹:
www.tadabbor.org

۵۳. مومنی، محتشم، جایگاه تفکر در قرآن، ۱۳۹۲/۱/۲۰: <http://fkr.pmo.ir>.